

Mötesplats inför framtiden
Borås 23-25 april 2001

Annelie Ekberg Andersson
Universitetsbiblioteket i Karlstad
Annastina Kapla
Stöllets bibliotek

”Att synas är att finnas” : utbildningsbibliotekens synlighet i svensk dagspress 1996-1999, med tyngdpunkt på utbildningsbiblioteken som pedagogisk resurs.

Artikeln är baserad på en magisteruppsats (2000:31) vid Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

Inledning

Den senaste tioårsperioden har medfört många förändringar på utbildningsområdet, förändringar som påverkar såväl folkbibliotek som skolbibliotek. Inom biblioteksvärlden förs kontinuerligt en diskussion om hur bibliotekens roll förändras i takt med förändringar i samhället. Hur mycket av den diskussionen är synlig för allmänheten? Syftet med vårt arbete är att undersöka om människor kan bilda sig en uppfattning om utbildningsbiblioteken som pedagogisk resurs genom att läsa svensk dagspress. Det är också intressant att se om dagspressen speglar vad statliga dokument uttrycker om utbildningsbibliotekens pedagogiska roll. Uttrycket ”att synas är att finnas” är centralt i undersökningen. Det härrör sig från 1700-talsfilosofen George Berkeley som hävdade att verkligheten består endast av andar eller själar och idéer som andarna är medvetna om. Han menar att något kan finnas bara om det uppfattas av något medvetande eller som han uttrycker det, om det finns i någon själ (Berkeley, 1954). Massmedier spelar stor roll för hur människor formar sin uppfattning om verkligheten. Att synas i media är ett sätt att nå in i människors medvetande. Det sätt man syns på har också betydelse för hur en verksamhet uppfattas. Vårt förhållningssätt i arbetet är påverkat av den kritiska realismen. Det innebär att relationen mellan verkligheten och de begrepp vi har om den står i fokus för forskningsprocessen. Med utbildningsbibliotek avser vi grundskole-, gymnasie-, folkhögskole-, högskole- och universitetsbibliotek. Begreppen högskolebibliotek och universitetsbibliotek används synonymt i undersökningen. Grundskolebibliotek och gymnasiebibliotek förs samman under beteckningen skolbibliotek.

Bibliotekens traditionella roll har varit att samla och ordna universell kunskap i form av böcker och tidskrifter. Idag har den kunskap som produceras digitalt tillkommit. I och med att det elektroniska utbudet ökat och att kunskap totalt sett sprids i större och mer ”okontrollerbar” form har bibliotekens uppgifter förändrats. Även skolans undervisningsformer förändras. Läroplaner betonar ett problemorienterat arbetssätt och den lärarledda undervisningstiden blir allt kortare inom högre utbildning. Större ansvar läggs på individen att själv hitta sin kunskap (Jonsby, 1999). Bibliotekarie Göran Gellerstam skriver i ”Börjar grundbulten rosta” att en grundläggande svårighet när det gäller biblioteksdiskussionen är att tydliggöra vad biblioteken faktiskt gör. Det finns alltför många myter och föreställningar om bibliotek som även biblioteksanvändare eller professionella planerare inom skolvärlden lätt fastnar i. En av myterna är att biblioteken inte behövs när vi har tillgång till Internet. Medelålders och äldre planerare föreställningar om bibliotek går tillbaka till deras egna upplevelser av bibliotek under studietiden. Dessa bilder är ofta felaktiga eller ensidiga enligt Gellerstam. (Gellerstam, 2000).

Utbildningsbibliotekens pedagogiska funktion och vad offentliga dokument säger om verksamheten.

Den passiva kunskapsinhämtningen, pluggskolan, ersätts alltmer av ett probleminriktat arbetssätt där den enskilde eleven på egen hand skall utveckla problemställningar och söka relevant information. Biblioteken får därmed också ökade inslag av undervisning och aktiv informationsförmedling (Persson, 1994). I Statens kulturråds rapport

”Skolbiblioteken i Sverige” framhålls att alla bibliotek i dag i stor omfattning används som utbildningsbibliotek. På utbildningsbibliotek sätts den pedagogiska funktionen i fokus och biblioteket bli en aktiv part i utbildningen (Skolbiblioteken i Sverige, 1999). Med biblioteket som pedagogisk resurs avser vi i denna undersökning biblioteket som ett av skolans läromedel. En resurs där man kan söka sig fram till information för vidare kunskapsbildning.

Skolbiblioteks- och universitetsbiblioteksfrågor regleras fr.o.m. 1997 via Bibliotekslagen (SFS 1996:1956). Lagen slår fast att kommunerna svarar för att det inom grundskolan och gymnasieskolan finns lämpligt fördelade skolbibliotek vars uppgift är att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt tillgodose deras behov av material för utbildningen. I budgetpropositionen hösten 1999 står det att skolan har ansvar för att utveckla skolbiblioteken och betonar att skolbiblioteken har både en informationsuppgift och en kulturuppgift (Prop. 1999/2000:1, s. 54). I Bibliotekslagen framgår också att det ska finnas bibliotek vid landets högskolor och universitet. Angående verksamheten skrivs bara biblioteken ska svara för biblioteksservicen till utbildning och forskning inom de områden de anknyter till. I Högskoleutredningen skriver man att biblioteken skall fungera som ett nav i den lokala högskolans informationsförsörjning. Vikten av inläring för förståelse och problemlösning snarare än faktainläring poängteras och studenterna bör lära sig att både hitta och kritiskt granska information. Högskolebiblioteken skall också stå till allmänhetens tjänst samt vara informationsteknikens kunskapscentra. De skall vara mötesplats för forskning och fungera som internationell kontaktyta. De skall också svara för bevarande och vårdande av högskolans och samhällets vetenskapliga och kulturella arv (Högskoleutredningen, 1991). Folkhögskolorna omfattas inte av Bibliotekslagen. Verksamheten vid folkhögskolorna regleras främst via förordning om statsbidrag till folkbildningen (SFS 1991:977). Ordet bibliotek nämns ingenstans i detta dokument. Distansutbildning har blivit en allt vanligare utbildningsform och elever som studerar på distans ska ha samma rätt till god biblioteksservice som andra studerande (Prop. 1996/97:5). Nya former för biblioteksservice och nya samarbetsformer blir en nödvändighet. Dagens samhälle präglas av en hög förändringstakt och därmed ställs också ett ökat krav på nya kunskaper. Med stor sannolikhet kommer gränserna för vad som är skola, högskoleutbildning, fortbildning, forskning osv. bli mer otydliga. Detta leder förmodligen också till att gränserna mellan de olika biblioteksformerna allt mer kommer att suddas ut (ibid.).

Dagspressen som förmedlare av ”verklighetsbilder”

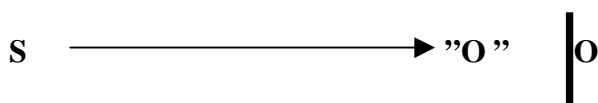
Dagens samhälle utsätter oss för en aldrig sinande ström av information och påverkan. Vi människor kan inte själva ta del av allt som händer runt omkring oss. Massmedierna spelar därför en viktig roll som förmedlare av händelser och skeenden i vår omvärld. Medieorganisationerna gör ett urval av information, händelser och ämnen och presenterar detta för konsumenterna. Prioriteringar görs beroende på hur spektakulär den beskrivna företeelsen är och vilka nyhetsideologier som råder. Det är inte bara genom att välja eller välja bort i nyhetsrapporteringen som medierna påverkar vår verklighetsbild. Det utrymme olika företeelser ges och det sätt det presenteras på har också betydelse för hur budskapet uppfattas. I boken ”Massmedier” redogör professorerna Stig Hadenius och Lennart Weibull för ett försök att få en generell bild av vad som skapar uppmärksamhet i medierna. De utgår från en modell konstruerad av kommunikationsforskaren Henk Prakke, en modell som bygger på tre avstånd: tid, kultur och rum.

"Ju längre bort inom ett eller flera av dessa tre "avstånd" desto mindre nyhet. En händelse som pågår, som direkt berör och som äger rum i närheten har det största nyhetsvärdet. Ju mera passé en händelse är desto mindre nyhetsvärde. Ju mindre berörd man blir av en nyhet desto mindre intressant. Ju längre bort i rummet desto mindre nyhet." (Hadenius & Weibull, 1999 s. 342)

Modellen ger en bild av vad som väcker intresse hos mottagaren. Visserligen tar den inte hänsyn till sensationer och ovanliga händelser men sammanfattar på ett överskådligt sätt vissa mekanismer i nyhetsvärderingen. Enligt en annan sammanfattning som gjorts av medieforskaren Håkan Hvitfelt ökar sannolikheten för att en nyhetsartikel skall värderas högt ju mer den behandlar "1) Politik, ekonomi samt brott och olyckor och 2) om det är kort geografiskt eller kulturellt avstånd till 3) händelser och förhållanden som 4) är sensationella och överraskande, 5) handlar om enskilda elitpersoner och 6) beskrivs tillräckligt enkelt men 7) är viktiga och relevanta, 8) utspelas under kort tid men som del av ett tema 9) samt har negativa inslag 10) och har elitpersoner som källor." (Hadenius & Weibull, 1999 s. 343; Hvitfelt, 1987). Sociologen Pierre Bourdieu menar att massmedia har en tendens att fokusera på saker som är väl förankrade hos mottagaren. Mottagaren ska inte behöva omvärdera sina rådande uppfattningar utan texterna ska kunna förstås med minimal insats, Bourdieu betecknar detta fast-thinking. (Bourdieu, 1998 s. 44 ff). Hvitfelt tar även upp källornas betydelse för nyhetsvärdering. Journalister har ofta ett nyhetsnät som omfattar vissa nyckelplatser och nyckelpersoner. Det kan vara polishuset, idrottsarenan och kommunfullmäktiges ordförande (Hvitfelt, 1987). Under nyhetens väg till läsaren passerar den ett flertal filter och urvalsprocesser. Den världsbild som presenteras för läsaren är ett resultat av vad andra bedömt vara av intresse (Hadenius & Weibull, 1999).

Metodologiska utgångspunkter

Den vetenskapsteori som påverkat undersökningen är den kritiska realismen. Teorin förknippas med den engelske filosofen Roy Bhaskar. Den kritiska realismen gör inte anspråk på att vara en ny samhällsvetenskaplig metod utan är en kritik mot att utveckla en specifik metod för vetenskapligt arbete. Sociologen Göran Djurfeldt ger i sin bok "Boström och kaminen" en introduktion till realistisk vetenskapsteori. Han utgår från nedanstående figur:



Figur 2. Kunskapsteoretiska grundproblemet (Djurfeldt, 1996 s.14)

Bilden visar att subjektet ser på verkligheten ("O") och hur det på andra sidan en ogenomtränglig mur finns en objektiv verklighet (O). Den existerar oavsett vår kunskap om den, "den kunskapsteoretiska Berlinmuren: omöjlig att kringgå, oöverkomlig" (Djurfeldt, 1996 s. 15). Kritisk realism innebär att relationen mellan den verkliga världen och de begrepp vi har/gör oss om den står i fokus för forskningsprocessen. "...att verkligheten har en objektiv existens, men att vår kunskap om den alltid är begreppsligt förmedlad". Detta innebär i sin tur att all kunskap faktiskt är felbar och öppen för korrigering. Varje gång vi upplever ett kunskapsobjekt är den en förenkling av det verkliga objektets (O) hela komplexitet. Den kritiska realismen anser därför att vi måste göra oss vissa antaganden om verkligheten och utifrån dessa komma fram till ny kunskap som är intressant. Människors uppfattning om verkligheten skiljer sig åt beroende på den erfarenhetsvärld de lever i. När vi har olika uppfattning om saker och ting är det inte så mycket en fråga om skilda sätt att se på samma sak som att vi ser skilda saker (Danemark et al., 1997). Utifrån detta perspektiv måste vårt arbete förstås

utifrån vår begreppsvärld. Den som har andra utgångspunkter skulle kanske ha sett en annan verklighet än den vi ser.

Diskussionen och slutledningen av undersökningsresultaten sker utifrån teorierna om abduktion och induktion. Begreppet abduktion utvecklades av filosofen Charles S. Peirce. Abduktion är en slutledning eller tankeoperation som innebär att en enskild företeelse eller händelse tolkas utifrån en uppsättning av generella idéer, ett tänkt sammanhang eller mönster (Danemark et al., 1997 s. 309). Abduktion bygger till stor del på kreativitet och fantasi. Det innebär att man kan utgå från en föreställning om det studerade fenomenet men att man efter genomgång av materialet kan få en helt ny insikt om olika sammanhang som påverkat fenomenet. Det är viktigt att inte låsa fast sig vid statistiska tolkningar. Abduktiva slutledningar inom samhällsvetenskapen är sällan av den typen att vi kan avgöra om de är sanna eller falska. En avgörande skillnad mellan deduktion och abduktion är att deduktion bevisar att något måste vara på ett visst sätt medan abduktion visar hur något möjligen skulle kunna vara. Induktion som slutledning innebär att tillföra ny kunskap utöver det som finns i premisserna. Den induktiva slutledningen innebär att utifrån ett antal observationer dra generella slutsatser, som antas gälla för fler företeelser än vad som studerats (ibid.). Peirce menar att abduktion och induktion leder till att vår kunskap ökar medan en deduktiv slutledning bara klagör konsekvenser. Han menar också att en syntes av abduktion och induktion som slutledningsmetoder är en förutsättning för empirisk kunskap (Peirce, 1990 s. 12). Abduktion kan användas för att försöka komma åt de underliggande faktorer som utlöser händelser eller som det uttrycks inom kritisk realism, att få kunskap om verklighetens domän.

Undersökningen görs i två steg. Vi undersöker hur synliga utbildningsbiblioteken är i dagspressen och granskar genom textanalys det material som behandlar bibliotekens pedagogiska funktion. Undersökningen utförs med en kvalitativ metod och en induktiv ansats. Arbetet med materialinsamlandet har skett relativt förutsättningslöst med breda sökingångar för att få fram en översikt av vad som skrivs om bibliotek inom utbildningsväsendet. Även om ansatsen är ganska förutsättningslös går det inte att bortse ifrån att förståelse för ämnet påverkar undersökningens uppläggnig. Att försöka arbeta med induktiv ansats och inte ta något för givet kräver en aktiv process hos forskaren (Wallén, 1996).

Arbetsprocessen

Vi har främst använt oss av databaserna Mediearkivet och PressText men även Artikelsök. Ur Artikelsök användes enbart de artiklar som berörde utbildningsbiblioteken som pedagogiska resurs. Tidsperioden för undersökningen är begränsad till artiklar publicerade 1996-1999. Sökningarna gjordes så breda som möjligt för att försöka få med allt som skrivits om utbildningsbibliotek. Artiklar under familjenytt, artiklar om utländska bibliotek samt recensioner sorterades bort. Sökningarna resulterade i 440 artiklar. För att göra materialet hanterbart registrerades artiklarna i ett Excel-dokument. Varje artikel registrerades i nio olika kolumner utifrån ett antal faktorer som vi funnit relevanta för vår undersökning. De faktorer vi valde att registrera var följande:

- Författare.
- Rubrik eller första rad när rubrik saknas.
- Datum.
- Tidning.

- Bibliotekstyp (skolbibliotek, högskolebibliotek, folkhögskolebibliotek).
- Artikellängd (lång, medellång, notis).
- Aspekt. Vi gjorde en bedömning av om artiklarna i huvudsak handlade om utbildningsbibliotek eller om biblioteket nämndes i ett perifert sammanhang.
- Kategori. Materialet delades in i olika kategorier. Vår tanke bakom denna indelning var att se hur materialet fördelade sig på olika ämnesområden. Vi gjorde kategoriseringen utifrån induktiv metod. Det innebar att vi upptäckte relevanta ämnesområden då vi studerade de 50 första artiklarna. Det induktiva arbetssättet kan sägas följa upptäcktsens väg (Patel, 1991). I de fall artiklarna berörde flera kategorier försökte vi hitta det ämne som vägde tyngst. De kategorier vi kom fram till var Pedagogisk resurs, Ekonomi, Byggnationer, Organisation, Utbud, Läsning samt Övrigt
- Bild. Bilderna av bibliotekets funktioner och verksamhet har liksom kategorierna sin utgångspunkt i materialet. När vi analyserade de 50 första artiklarna utkristalliserades några återkommande bilder av utbildningsbibliotekets funktioner. Dessa sammanfördes till fyra huvudgrupper enligt följande: Det anonyma biblioteket, Arkivet, Kulturinstitutionen samt Kunskapsbanken

Arbetet med textanalysen

Analysmodellen som använts beskrivs i boken "Nyheter – att läsa tidningstext". Den kan ses som en schematisk karta som visar vägen in i texten. Textanalys kan inte göras efter ett fastställt formulär beroende på att varje text är unik och en analysmodell bör vara så flexibel att den går att anpassa till den specifika texten. Tanken bakom modellen är att ge en djupare förståelse för hur nyhetstext är uppbyggd. Analysmodellens steg är att först "artbestämna" texten, sedan analysera vad artikeln handlar om och slutligen granska framförande och språklig gestaltning. För varje steg i analysen ges förslag till frågor att pröva mot texten (Lundgren et al., 1999 s. 53 ff). Ur Lundgrens modell valde vi ut ett antal frågeställningar som vi tyckte var relevanta med utgångspunkt från vårt material och den information vi sökte.

- "Artbestämning" – var, när och hur är artikeln publicerad? I detta ingår i vilken avdelning texten återfinns, vilken genre texten tillhör (ledare, notis, krönika o.s.v.), varifrån materialet kommer, vad rubriktexten säger.
- Vad handlar artikeln om? Vilka källor har använts, direkta eller indirekta?
- Hur är materialet disponerat och hur är det vinklat? Vad sätts i förgrunden?
- Hur ser reporterens förhållande till källor ut?
- Är det en positiv eller negativ ton i artikeln?
- Vilka fakta finns i texten?
- Hur ser bildspråket ut? Finns det några schabloner eller stereotypa bilder i framställningen?
- Finns det en dold argumentering och färdiga slutsatser?

Vi har också använt oss av en fråga som vi direkt formulerat själva.

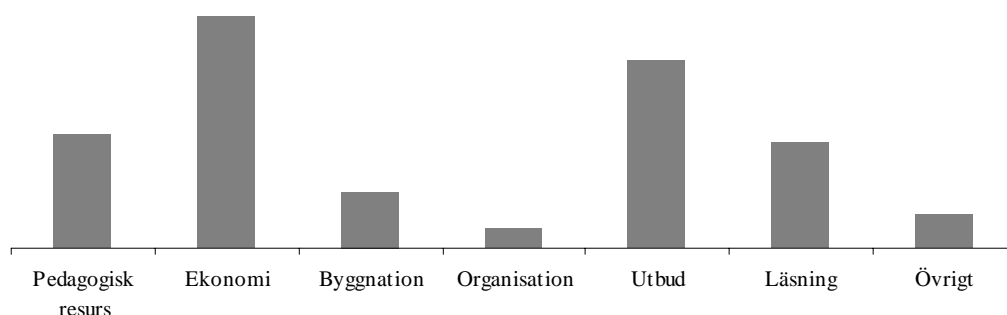
- Finns det någon hänvisning i texten till statliga dokument rörande utbildningsbibliotek?

Resultatredovisning av hela materialet

Undersökningsmaterialet består av 440 artiklar införda i svensk dagspress under åren 1996-1999. Nästan hälften av artiklarna är medellånga. I mindre än hälften av artiklarna är biblioteket huvudämne. Fördelningen av dessa är ca 2/3 på skolbibliotek respektive 1/3 på universitetsbibliotek. Endast två artiklar handlar om folkhögskolebibliotek. Det finns inget i resultatet som tyder på att det har

skrivits mer om utbildningsbibliotek i dagspress under specifika tider under året såsom terminsstart eller liknande. Under 1999 har det skrivits nästan dubbelt så många artiklar där biblioteket är huvudämnet än under de tidigare åren vi undersökt. Ökningen kan inte förklaras med nyttillkomna tidningar i databaserna. Bland upphovsmännen kan vi urskilja ett antal svenska barnboksförfattare. I ¼ av materialet förekommer orden bibliotek eller bibliotekarie i rubriken eller första raden när rubrik saknas. Kategoriindelningen av materialet ger en bild av vad dagspressen väljer att skriva om under den undersökta tidsperioden. Resultatet fördelat på kategorier visas i nedanstående diagram.

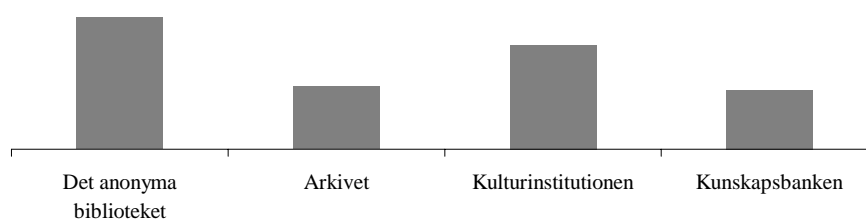
Artiklar fördelade på kategorier



Figur 3. Artiklar fördelade på kategorier. Värdeaxeln (y) visas inte beroende på att vi endast vill påvisa relationerna mellan kategorierna.

Här redovisas de bilder av utbildningsbibliotekens funktioner och verksamheter som artikelmaterialen förmedlar.

Bilder av utbildningsbibliotek



Figur 4 Fördelningen på olika bilder av utbildningsbiblioteken i svensk dagspress 1996-1999. Värdeaxeln (y) visas inte beroende på att endast relationen mellan de olika bilderna ska illustreras.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vi fann fler artiklar om utbildningsbibliotek än förväntat under undersökningsperioden. Det är inte bibliotekens verksamhet och funktion som står i fokus i materialet. Den anonyma bilden av utbildningsbiblioteket är den vanligast förekommande. Satsningen på datorer och ny teknik inom utbildningsväsendet har bidragit till att synliggöra utbildningsbiblioteken i dagspressen även om biblioteken ofta hamnar i bakgrunden i artiklarna.

Resultatredovisning av textanalysen

Av de totalt 66 artiklarna i kategorin ”pedagogisk resurs” har vi valt 24 artiklar för textanalys. Artikelurvalet har skett utifrån undersökningens syfte. Vetenskapsteoretikern Jan Hartman benämner den här metoden ändamålsenligt urval (Hartman 1998).

Metoden går ut på att välja de artiklar som bäst kan ge den informationen som söks.

Eftersom vi inom kategorin pedagogisk resurs både avsett utnyttjandet av utbildningsbiblioteket som pedagogisk resurs och införandet av ny teknik och utnyttjandet av denna på utbildningsbiblioteken är även textanalys utförd på båda dessa teman. Inom varje tema har ytterligare grupperingar gjorts:

- Biblioteken och skolans förändrade pedagogik.
 - Optimism
 - Pessimism
- Ny teknik och utbildningsbibliotek.
 - Att söka information
 - Att göra information tillgänglig

Under temat Biblioteken och skolans förändrade pedagogik har sammanlagt femton artiklar analyserats. Sex artiklar har förts till Optimism. Fyra av artiklarna är införda på lokalsidor, en på kultursida och en på DN Kunskap. Endast en artikel saknar namngiven författare och den artikeln skulle kunna vara ett pressmeddelande. De övriga är skrivna av journalister på respektive tidning. Två av artiklarna har ordet eldsjäl i rubriken. Alla texter utom en är reportage med intervjuer insprängda. Källorna i dessa artiklar är personer som arbetar med eller på annat sätt är engagerade i biblioteksverksamhet. I artiklarna förekommer en del fakta om förändrad pedagogik och bibliotekens nya uppgifter. I förgrunden sätts skolans förändrade arbetssätt och arbetet med att integrera skolbiblioteket i undervisningen även om det inte alltid hänvisas till den nya läroplanen. Det framkommer även att biblioteket används som en pedagogisk resurs. Metaforer som förekommer beskriver biblioteket som ”skolans hjärta och hjärna”, ”ett heligt rum” och bibliotekarier beskrivs i flera artiklar som ”eldsjälar”. De nio pessimistiska artiklarna fördelar sig med tre artiklar på lokalsidor, fem stycken på kultursidor och en på insändarsidan. Fyra artiklar är debattartiklar, en är en insändare och övriga är nyhetsreportage. En artikel saknar författare. I alla artiklar utom två ingår ordet bibliotek i rubriken. De flesta rubrikerna ger en bild av det försummade biblioteket. Åtta av de nio artiklarna handlar om skolbibliotek. Artiklarna handlar om försämrade service, konsekvenser för skolbiblioteken av ekonomiska neddragningar i skolan, konflikten mellan böcker och datorer och oklara ansvarsförhållanden för skolbiblioteken. I flera artiklar hänvisas till den nya läroplanen som argument för en satsning på skolbiblioteket. En artikel hänvisar till budgetpropositionen 1999. Metaforer som återkommer är biblioteket som ”oas”, ”hjärta och hjärna” och ”kunskapsbank”.

Under temat Ny teknik och utbildningsbibliotek analyseras totalt nio artiklar. Fyra artiklar ingår i Att söka information. Två artiklar är införda på lokalsidor, en artikel återfinns på kultursidan och den fjärde är en debattartikel. Tre av artiklarna har namngivna upphovsmän, en journalist, en barnboksförfattare och en bibliotekschef. Den fjärde artikeln kan eventuellt ha ett pressmeddelande som ursprung. Ordet bibliotek nämns i två av rubrikerna. Flera av artiklarna handlar om hur den bokcentrerade undervisningen byts ut mot den datorcentrerade på gott och ont. Ett konkurrensförhållande mellan skönlitteratur och informationssökning påpekas i flera artiklar. En artikel framhåller att det är studenterna och inte

utbildningsplanerarna som inser vilken resurs biblioteket kan vara i utbildningen.. En övertro på datorer kan spåras i några artiklar. Gruppen Att göra information tillgänglig innehåller fem artiklar. Två artiklar återfinns på kultursidor, en på DN IT, en på DN Media och en på GP Var Dag. Alla artiklar har namngivna författare. Texterna behandlar universitetsbibliotekens arbete med att göra information tillgänglig och sökbar via olika databaser. Tekniken sätts i förgrunden, biblioteken framstår oftast som den som strukturerar material för att göra det sökbart. Tre artiklar ger tips om webbadresser till olika söktjänster på Internet och information om innehållet i dessa tjänster. Artiklarna är skrivna av respektive tidnings medarbetare. Alla är nyhetsartiklar. En artikel beskriver olika söktjänster och artikelförfattarna menar att utan de stora söktjänsterna skulle Internet vara som ett osorterat bibliotek utan titlar på bokryggarna. Två artiklar om Kungliga Bibliotekets databas Libris återfinns på kultursidorna i samband med att Libris gjorts tillgängligt för gratissökning på Internet. En av dessa artiklar har rubriken "Kulturrevolution på nätet".

Slutsatser.

- Den bild av utbildningsbibliotek som förmedlas av dagpressen är oftast en anonym bild.
- Vad som står att läsa i statliga dokument gällande utbildningsbibliotekens funktioner återspeglas inte i svensk dagspress.
- Teknikutvecklingen bidrar till att synliggöra utbildningsbiblioteken.
- Allmänheten kan inte bilda sig en uppfattning om utbildningsbiblioteken som pedagogisk resurs genom att läsa svensk dagspress.

Vi är inte förvånade över vårt undersökningsresultat. Bilden av det anonyma biblioteket är den bild som framträder tydligast i artikelmaterialet. Det är inte utbildningsbibliotekens funktion och verksamhet som sätts i centrum utan biblioteket blir till en allmän obestämd lokal. Utbildningsbibliotek synliggörs oftast i samband med händelser som författarbesök och liknande. I artiklar om ny teknik på skolbibliotek är det ofta en närmast gnällig ton där konkurrensen mellan litteraturförmedling och kunskapsförmedling fokuseras. Artikelmaterialen visar att det är det som allmänheten redan känner till som tidningarna skriver om. Detta kan relateras till begreppet fast thinking., det som återges måste enkelt förstås av mottagaren för att bli uppmärksammat (Bourdieu, 1998). Ytterligare en anledning kan mycket väl vara att journalister och nyhetsvärderare inte ser den förändring som skett av utbildningsbibliotekens verksamhet beroende på att de har kvar sin bild av bibliotek sedan skoltiden. Och varför skulle de omvärdera den? Läsaren kanske ändå inte skulle förstå vad de försökte beskriva. En konsekvens av detta resonemang kan utifrån Berkeleys teorier vara att utbildningsbibliotekens pedagogiska funktion inte finns eftersom den inte synliggörs för allmänheten (Berkeley, 1954). Vi ska inte förledas att tro att personer utanför biblioteksvärlden upptäcker sambandet om det inte synliggörs tydligare. Ansvaret för synliggörandet kan inte läggas vare sig på journalister eller lärare utan bibliotekens egna företrädare måste informera om hur deras resurser kan användas. Vi tror att det är viktigt att debatten om hur utbildningsbibliotek kan användas förs utanför våra egna facktidskrifter. Samhället satsar stora resurser på olika typer av utbildningsbibliotek runt om i landet. Dessa resurser används inte alltid i den utsträckning de skulle kunna användas. De som befinner sig i biblioteksverksamheten har en förmåga att tro att deras verklighetsbild är densamma som andras verklighetsbild (jfr. Danmark, et al., 1997 s. 42). I de

statliga dokumenten kan vi utläsa en stor förståelse för sambandet mellan bibliotek, informationssökning och inläring. Det samband som både Brigitte Kühne och Louise Limberg skriver om i sina avhandlingar (Kühne, 1993 ; Limberg, 1998). Detta förhållande åskådliggörs inte i någon större utsträckning i dagspressen.

Gellerstam skriver i sin rapport att ”beställarkompetensen” är dålig hos skolledningar (Gellerstam, 2000). Med beställarkompetens avser han kunskapen om vilka behov studenterna har och hur dessa skulle kunna tillgodoses via biblioteken och den tekniska infrastruktur som byggts upp. Ett förslag till fortsatta studier är därför att undersöka skolledningar på olika skolnivåer för att se vilka uppdrag de tror de kan ge biblioteken. Det vore även intressant att jämföra resultatet av denna undersökning med en liknande undersökning av den fackpress som når pedagogisk personal på de skolyper som undersökts. På vilken arena bör debatten om utbildningsbibliotekens roll föras?

Annelie Ekberg-Andersson

Annelie.Ekberg-Andersson@kau.se

Annastina Kapla

Annastina.Kapla@folkbildning.net

Litteraturförteckning:

- Berkeley, G. (1954). Valda skrifter. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bourdieu, P. (1998). Om televisionen. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Danemark, B., Ekström, M., Jakobsen, L., & Karlsson, J. C. (Eds.). (1997). Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G. (1996). Boström och kaminen : en introduktion till realistisk vetenskapsteori. Lund: Arkiv.
- Gellerstam, G. (2000). Information åt alla : en hörnsten i högskolans uppdrag. In H. Westling (Ed.), Börjar grundbulten rosta . Stockholm: Rådet för högskoleutbildning.
- Hadenius, S., & Weibull, L. (1999). Massmedier : en bok om press, radio och TV. (7:e omarb. uppl.). Stockholm: Bonniers.
- Hartman, J. (1998). Vetenskapligt tänkande : från kunskapsteori till metodteori. Lund: Studentlitteratur
- Hvitfelt, H. (1987). På första sidan. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Högskoleutredningen. (1991). En kreativ studiemiljö, högskolebiblioteket som pedagogisk resurs : förslag till synpunkter från Högskoleutredningens arbetsgrupp för högskolans biblioteksfunktioner. Stockholm: Allmänna förlaget. (SOU 1991:72).
- Jonsby, E. (1999). Biblioteket - ett lärande landskap. Ikoner, 2(3), 22-23.
- Kühne, B. (1993). Biblioteket - skolans hjärna? : Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Limberg, L. (1998). Att söka information för att lära : en studie av samspel mellan informationssökning och lärande. Borås: Publiceringsföreningen Valfrid. Skrifter från Valfrid ;16
- Lundgren, K., Ney, B., & Thurén, T. (1999). Nyheter - att läsa tidningstext. Stockholm: Ordfront förlag.
- Patel, R. D. B. (1991). Forskningsmetodikens grunder : att planera, genomföra och rapportera en undersökning. Lund: Studentlitteratur.

- Persson, O. (1994). Forskningsbibliotek i Utveckling : en studie av ansvarsbibliotek i Sverige. Stockholm: Kungliga Biblioteket. (BIBSAM-rapport 11)
- Pierce, C. S. (1990). Pragmatism och kosmologi. Göteborg: Daidalos.
- Prop. 1996/97:5. Forskning och samhälle. Stockholm: Riksdagen.
- Prop. 1999/2000:1. "Budgetpropositionen för 2000. Stockholm: Riksdagen.
- SFS 1991:977. Förordning om statsbidrag till folkbildningen. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- SFS 1996:1956. Bibliotekslagen. Stockholm: Fritzes.
- Skolbiblioteken i Sverige : kartläggning analys och probleminventering. (1999).. Stockholm: Rapport från Statens kulturråd. (1999:1)
- Wallén, G. (1996). Vetenskapsteori och forskningsmetodik. (2.uppl.). Lund: Studentlitteratur.